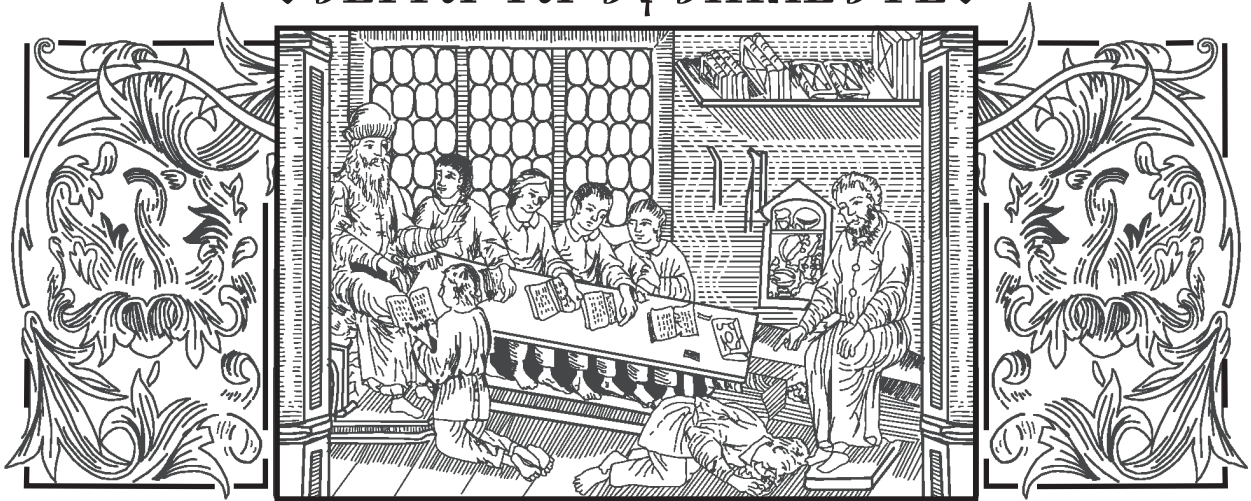

ОСВІТА ТА СУСПІЛЬСТВО

Навчальний заклад та викладач: зміни векторів взаємозалежності

XXIII Міжнародна науково-практична конференція
Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
Харків, 7 лютого 2025 року

Конференція присвячена питанням зміни векторів взаємозалежності навчального закладу та викладача в сучасній освіті; стратегічним змінам взаємовідносин ключових гравців сучасного освітнього поля; умовам розвитку і завданням сучасної освітньої кадрової політики; проблемам збереження та трансляції академічного етосу в умовах кардинальних змін викладацької спільноти; трансформації стосунків закладів освіти та викладачів через розвиток штучного інтелекту і тотальну цифровізацію.

Пропонуємо тези деяких доповідей.

УДК 378.4+378.091.12(043.2)

DOI:10.34142/nc.2025.2.05

Академічна спільнота як цінність та інструмент збереження інституту освіти

Катерина Астахова

Війна, що спіткала Україну та має тенденцію до затягування, пере-
кроїла всі плани та перспективи.
Соціальні, економічні та політичні про-
цеси протікають в країні з врахуванням
воєнного стану та повномасштабної агре-
сії. Не є виключенням і система освіти.

За таких умов майбутнє соціокуль-
турних інститутів виявляється досить
невизначеним. Неможливо спрогнозувати
перспективи під час щоденних руйнувань,
знищень, загибелі людей. Але прогност-
тика необхідна, без неї підготуватися до
післявоєнного періоду нереально.

Creative Commons Attribution
NonCommercial 4.0 International

Треба враховувати, що перспективи країни та суспільства залежать виключно від професіоналів. В ситуації, в якій ніхто досі не жив, впоратись з масштабними завданнями, знайти сили та інструменти для досягнення перемоги, встановлення миру і поступового відновлення нормального життя можуть виключно люди з високим рівнем освіти та громадянської відповідальності. Готувати такий ресурс — незважаючи на всі кризи та негаразди — може поки що тільки система освіти. Інших інституцій, здатних до вирішення завдань такого масштабу та складності, поки суспільство не сконструювало.

На жаль, освітня система нашої країни не вперше переживає розриви свого еволюційного розвитку, через що знищуються традиції, руйнується наступність. Більшість таких розривів прийшла на двадцяте століття: революції, війни, жорсткі соціальні та економічні експерименти. Саме ці події нищили еволюційні процеси в освіті, призводили до трансформування викладацького корпусу, до масової еміграції.

В останнє, перед початком повномасштабної агресії РФ проти України, подібні процеси трапилися на початку дев'яностих років минулого століття. Тоді через миттєве руйнування радянської освітньої системи викладацька спільнота зазнала значних втрат. І її адаптація до нових вимог та викликів пройшла зовсім не безболісно.

Події лютого 2022 року практично водночас «розірвали» освітню тканину, призвели до міграції значної частини викладачів загальноосвітньої і вищої школи. Статистичні викладки існують різні (і до того ж, досить суперечливі), бо джерела інформації різняться за методиками підрахунку та формами фіксації даних. Але похибки не впливають на загальну оцінку ситуації. Вона критична.

Критичними можна визнати масштаби міграції, обсяг руйнувань матеріально-технічної бази (тільки у Харкові за офіційними даними понад 65 % шкіл та 100 % закладів вищої освіти мають значні пошкодження чи взагалі зруйновані), від-

сутність умов для безпечної очної освіти, порушення процесів відтворення академічної співтовариства тощо

Викладацька спільнота опинилася у важкій ситуації, яку до того ж погіршують не завжди виважені дії щодо об'єднання, приєднання, злиття та скорочення закладів освіти, перш за все, вищої.

Оптимізація мережі потрібна. Її вимагає низка причин. Але форми здійснення таких реформ практично ніколи не враховують наслідки для викладацької спільноти, наукових шкіл, академічного етосу. Все це значно ускладнює ситуацію.

Глід додати, що стратегія студентоцентричності, яка концептуально запроваджена в українській вищій школі, здається, іноді сприймається дуже спрощено. Йдеться про те, що побудова освітнього процесу повинна враховувати права, бажання, настрої студентства. Але всі ці та інші процеси забезпечує саме професорсько-викладацький склад. Від його якісних характеристик багато в чому залежить якість освіти в цілому.

Студент перебуває у закладі 4–6 років. Викладач, перш за все, штатний, — все своє життя. Саме викладач є носієм та транслятором академічного етосу, традицій, завдяки його діяльності забезпечується науководослідна складова, взаємодія із зовнішнім середовищем, роботодавцями тощо.

Йдеться не про протиставлення ключових суб'єктів освіти. Це було б дуже схематичне трактування. Мова йде про розуміння того факту, що зберегти та адаптувати університетську освіту до сучасних викликів можуть саме викладачі, їхня високопрофесійна частина.

Утримання професіоналів за таких умов перетворюється на ключове завдання університету. Тільки професіонали можуть впоратися із завданням зміни форм та методів роботи відповідно до викликів, що постали перед вищою школою України.

Утворення ситуації, коли університети стають більш залежними від викладачів, ніж навпаки, описано в науковій літературі ще наприкінці минулого століття. Вперше ці процеси почали відбуватися

у провідних університетах Сполучених Штатів і їх детально проаналізував відомий вчений та організатор університетської освіти проф. Філіп Альтбах [1].

Нові технології ще до війни відчутно вплинули на стратифікацію не лише університетів, а й викладачів. Почало зростати прагнення останніх до позауніверситетських контактів та зв'язків. Поступово сформувалося своєрідне викладацьке підприємництво, збільшувалися відцентрові сили. Всі ці тенденції мали прояви на початку століття. Події ж повномасштабної агресії суттєво загострили питання збереження професорсько-викладацької когорти, її адаптації до нових безпрецедентних викликів.

В ситуації, що склалася, важливо замислюватись — і бажано своєчасно — про конкретні шляхи збереження академічної спільноти, її підтримку та об'єднання навколо реальних проектів і завдань. Без цього реалізація жодної з трьох ключових місій університету не здійснена.

ЗВО опинилися у скрутному становищі і не мають поки концептуальних підходів до вирішення проблеми. Як і влада, до речі.

Є шанс переходу до іншого рівня норми життя, освітніх стандартів, менеджменту освіти. І його неможливо втратити.

Україна поетапно входить в інший простір. Далі все залежить від громадянського суспільства, освітянської спільноти, університетів, політичної волі влади.

Важливим здається правильне визначення акцентів в «боротьбі за викладача», основних пріоритетів. Серед яких:

- розробка програм повернення викладачів до країни, забезпечення умов, які б реально стимулювали цей процес;
- втілення у життя проектів, що забезпечують системний, взаємовигідний зв'язок з тією частиною професорсько-викладацької спільноти, яка з різних причин не повертатиметься до країни. Важливим виявля-

ється будування контактів, які дозволять не втратити зв'язок, підтримувати різні форми взаємодії, створювати наукові, дидактичні, тимчасові проєктні групи і команди під конкретні проєкти та завдання;

- побудова системи психологічної підтримки викладача, допомоги в забезпеченні ментального здоров'я;
- розробка, забезпечення та впровадження висококласних програм професійного розвитку і вдосконалення викладачів. (Дуже багато часу вже було втрачено через імітацію підвищення кваліфікації. Як наслідок — критичне старіння вітчизняної освітньої системи);
- об'єднання викладачів всієї системи освіти (йдеться не лише про університетський сектор) навколо вирішення проблеми освітніх втрат та розривів в освіті через пандемію та війну;

- створення університетами, незважаючи на воєнні часи, своєрідних майданчиків мережевих проєктів та перетворення їх самих на повноцінних учасників освітніх та наукових мереж.

Головне — готовність до зміни управлінських моделей у вищій освіті та поступове формування у влади та суспільства розуміння того, що не тільки освіта відповідає перед ними, а й суспільство і влада повинні спільно плекати освіту, бо це спільна цінність.

Необхідна колективна аналітична та експертна робота щодо оцінки та моніторингу ситуації зі збереженням та розвитком викладацької когорти української вищої школи, відпрацюванням імовірнісних сценаріїв її адаптації до сучасних вимог та викликів.

Література

1. *Altbach Ph.* Global Perspectives on Higher Education. Baltimore : JHU Press, 2016. 332 p.

10.02.2025

Відомості про автора:

Астахова Катерина Вікторівна — доктор історичних наук, професор, ректор; Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»; Харків, Україна; email: rector@nua.kharkov.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6973-2152>